

Журавель Олександр Анатолійович
аспірант кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МІЖНАРОДНИЙ МЕХАНІЗМ САМОЗАХИСТУ ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Природним, невідчужуваним правом кожної людини, що забезпечує здійснення дій на підставі обґрунтованого і законного попередження та припинення порушень її прав, свобод і законних інтересів, включаючи фізичний опір порушнику, а також можливість звернутися за допомогою до інших осіб та організацій недержавного характеру, є право людини на самозахист.

Специфіка індивідуального захисту прав і свобод в тому і полягає, що вона, будучи самостійним компонентом єдиної конституційної системи захисту прав людини, є самостійним конституційним правом і одночасно виступає в якості механізму реалізації інших прав.

Аналізуючи конституційну норму про право кожного на самозахист, необхідно зазначити, що вона закладає принцип диспозитивності врегулювання відносин по самозахисту, саме тому в Конституції України немає процесуальних засад його здійснення. Процедурні правила закріплені в галузевому законодавстві по відношенню до способів і засобів реалізації права на самозахист. Це означає, що захист прав людини повинні забезпечувати, насамперед, внутрішньодержавні органи, включаючи як адміністративні органи, так і національні суди, які зобов'язані визнавати міжнародні стандарти захисту прав людини і основних свобод, а також міжнародні зобов'язання України в цій сфері в якості пріоритетної основи своєї діяльності. Важливо підкреслити, що Конституція України, надавши людині право захищати свої права і свободи всіма способами, не забороненими законом, передбачила серед таких способів можливість звертатися до міжнародних інституцій. Принципово важливою та по справжньому новаторською демократичною конституційною новелою є ч. 4 статті 55 Конституції України, яка проголошує можливість кожного «після використання усіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна» [1].

Конституція України фактично заклала основи включення «міжнародного механізму самозахисту» в число структурних елементів конституційної системи захисту прав людини в Україні.

На думку вітчизняного дослідника Ю.О. Волошина, вихід людини, її прав та інтересів на перший план міждержавного співробітництва зумовило істотні зміни у правовому статусі людини: якщо раніше її правовий статус визначався винятково нормами національного права, то нині, завдяки розвитку міжнародного гуманітарного права, виникненню великої кількості міжнародних органів, що займаються захистом прав людини, людина отримала можливість від власного імені виступати на міжнародній арені на захист своїх порушених прав [2, с. 414; 3, с. 78].

Універсальний механізм індивідуального захисту виражається у процедурі прямих звернень фізичних осіб з приводу порушення особистих прав і свобод, передбаченій такими універсальними договорами у сфері захисту прав людини, як Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року і перший Факультативний протокол до нього, Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 року, Міжнародна конвенція щодо ліквідації усіх форм расової дискримінації 1965 року, Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року і Факультативний протокол до неї.

Визначальну роль у системі захисту прав і свобод людини і громадянина відіграє Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, яка була прийнята 4 листопада 1950 року, набрала чинності 3 вересня 1953 року і ратифікована Верховною Радою України 17 липня 1997 року (набрала чинності для України 11 вересня 1997 року). Крім цього, відповідно до ст. 19 Конвенції та протоколів до неї, для забезпечення виконання договірними сторонами своїх зобов'язань створено Європейський суд із прав людини (далі – ЄСПЛ), що функціонує на постійній основі.

Слід зазначити, що сучасний міжнародно-правовий механізм захисту та гарантії прав і свобод людини охоплює міжнародні організації та установи, що безпосередньо розглядають питання, пов'язані з порушенням прав і свобод людини, а саме: 1) Центр з прав людини Економічної і Соціальної Ради ООН; 2) Комісію з прав людини ООН; 3) спеціальні органи ООН – Комітет з прав людини, Комітет з економічних, соціальних та культурних прав, Комітет з прав дитини, Комітет із ліквідації расової дискримінації, Комітет проти застосування катувань; 4) Верховний комісар ООН із заохочення і захисту всіх прав людини; 5) Європей-

ський суд із прав людини [4, с. 91–99].

Відомо, що на міжнародному рівні створені та функціонують як судові органи, наприклад, Європейський суд з прав людини, так і контрольні, в тому числі квазісудові, органи, такі як, наприклад, Комітет з прав людини, Комітет проти катувань тощо.

Радянська наука довго стояла на одностайному запереченні можливості володіння індивідом міжнародною правосуб'єктністю, а отже, можливості звертатись для захисту своїх прав у міжнародні правозахисні органи.

Після проголошення незалежності Україна визнала за своїми громадянами право звертатись до міжнародних контрольних та правозахисних органів за захистом порушених прав. Після вступу до Ради Європи Україна ратифікувала Європейську конвенцію про захист прав людини та основних свобод разом з Протоколами 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 11, на основі яких будь-яка особа, неурядова організація або група осіб можуть звертатись із заявами про порушення викладених у Конвенції або протоколах до неї прав до Європейського суду з прав людини [5, с. 14].

Разом з тим багато аспектів захисту прав і свобод людини продовжують входити до внутрішньої компетенції держави, а порядок забезпечення навіть міжнародних стандартів з прав людини продовжує залишатись переважно внутрішньою справою держави, оскільки реальна можливість здійснення основних прав людини конкретною особою забезпечується насамперед юридичними механізмами держави.

Виходячи з вищезазначеного, право на самозахист можна вважати юридично закріпленою можливістю уповноваженої особи самостійно, без допомоги органів влади, використовувати заходи правоохоронного характеру з метою відновлення порушеного права і припинення дій, що порушують право, а також звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Волошин Ю.О. Конституційно-правове забезпечення європейської міждержавної інтеграції: теоретико-методологічні аспекти: монографія / за ред. М.О. Баймуратова. Київ: Логос, 2010. 428 с.

3. Львова С.О. Розвиток правових механізмів забезпечення і захисту прав та свобод людини і громадянина в екстремальних умовах глобалізації. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2016. № 1. С. 77–82.

4. Международное право. Международная защита прав человека // Документы и комментарии. Харьков: ООО «Синтекс. ЛТД», 1998. 298 с.

5. Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Белов Д.М., Данканич М.М. Міжнародні засоби захисту прав та свобод людини і громадянина. Ужгород, 2003. 57 с.

Обушко Вікторія Вікторівна

викладач кафедри

загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВВЕДЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Принципи прав людини виступають підвалинами громадянського суспільства та механізмами державного управління. Пріоритетом для будь-якої держави має бути дотримання прав і свобод людини. В сучасному цивілізованому світі людина виступає найголовнішою соціальною цінністю, тому охорона прав і свобод людини і громадянина є першочерговою. Держава, як національний лідер, не дарує права людині, а лише закріплює їх у законі та забезпечує їх реалізацію.

Дослідженням даної тематики займаються такі науковці: Демидова Л.М., Сергєєва Н.С., Свердліченко В.П., Кузніченко С.О., Процюк О.П., Ковалів М.В. та інші.

Так, обмеження прав і свобод людини і громадянина – це певні заборони, які покликані змінити поведінку особи через обмеження суб'єктивного стану [1, с. 74–78].

У ст. 64 Основного Закону зазначено, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Але в умовах введення воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватись окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Вказані норми Конституції України відповідають нормам Загальної декларації прав людини, якою передбачено, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [2].